

Examenbespreking pilot vwo maatschappijwetenschappen
Woensdag 23 mei 2018

Het correctievoorschrift van het CvTE is bindend. Het is niet toegestaan zelfstandig af te wijken van het beoordelingsmodel. Dit verslag is slechts een weergave van de bespreking van het examen en discussie over mogelijke antwoorden.

Aanwezig: 7 docenten

Algemene opmerkingen:

Uit de vooraf gestuurde brief aan het CvTE:

- Het correctievoorschrift is te beperkend, waardoor regelmatig aantoonbaar goede antwoorden van leerlingen fout gerekend moeten worden.
- Mooie thema's en enkele sterke cc-vragen
- Veel (overbodige) sturing
- Verwarrende vraagstelling waarin voor een leerling niet duidelijk welke (denk)stappen hij/zij moet zetten
- Kleine detailkennis uit de contexten.
- Helaas met 26 vragen met lange tekstbronnen ook te lang voor veel van onze leerlingen die vragen niet gemaakt hebben of afgeraffeld, terwijl we de afgelopen jaren tot de conclusie waren gekomen dat 20-22 vragen maximaal haalbaar waren gezien de aard van het vernieuwde MAW.

Reactie CvTE: Het aantal punten is dit jaar niet wezenlijk hoger dan vorig jaar, en er zijn minder pagina's bronnen. Bovendien dit jaar 1 MC vraag. Het examen van vorig jaar werd niet als te lang ervaren.

Overig:

- **Complimenten aan CvTE hoe snel zij een reactie hebben gegeven op de van tevoren gestuurde brief.**
- De docenten geven toch terug dat bijna iedereen tot het einde bleven zitten. Dat betekent dat ze niet rustig hebben kunnen terugkijken.
- Leerlingen gaven terug dat ze veel kennis die ze hadden geleerd niet kwijt konden.
- Het was voor veel leerlingen een 'raar' CSE – het examen was gedetailleerd op een manier die ze niet hadden verwacht.
- Leerlingen vonden het makkelijker verwacht – wel detaillistisch. Deze details waren uit de syllabus 'gelicht' (bijv. mechanische solidariteit) en dan ergens anders 'ingeplant' en dit maakte het lastig voor leerlingen.
- Leerlingen moet je meer hun eigen denkkracht laten zien.
- CC-vragen wel gestructureerd voor leerlingen (overzichtelijk gesteld) en qua nakijken goed te doen. Maar leerlingen kunnen die stappen wel vaak (meer) zelf doen en bijv. ook het kernconcept zelf kiezen.
- De lengte van het CSE zou nog meer een probleem zijn geweest als het CSE minder sturend zou zijn geweest. Desondanks was de sturing wel jammer – dat wil je niet in een CSE.
- Leuke mc-vraag; mooie vraag, want moeilijk.
- Fictieve regio, fictieve vraag: liever niet. Maatschappijwetenschappen moet actueel zijn – zeker niet voor vwo.

- Ons vak gaat over de actualiteit, dus een bron/grafiek (over robotisering) tot 2012 is toch wel erg jammer. Daarna is er op dat gebied wel veel gebeurd. Misschien wel te verklaring vanuit de doorlooptijd.
- Wanneer krijg je 1p of 2p? Het is niet meer helemaal helder voor leerlingen hoeveel onderdelen ze moeten benoemen voor 1p of 2p.

Opmerkingen per vraag:

Vraag 1

- Best makkelijkste vraag voor leerlingen.
- Correlatie staat al genoemd in de vraag.

Vraag 2

geen opmerkingen

Vraag 3

- Twee elementen *moeten* leerlingen noemen; gelukkig gaat dat bij deze vraag weinig fout. De vraag is wat we willen met dit soort vragen. Dit is natuurlijk ook weer het sturingsvraagstuk.
- Koppeling is lastig; als je bij a de mist in gaat, dan doe je dat ook bij b.
- Je krijgt veel synoniemen van 'omgang met anderen'. Misschien een oplossing om specifieker te vragen naar twee aspecten van het kernconcept?
- De vraag is of er bij zo'n vraag voldoende verschillen zijn tussen goede en minder goede leerlingen.
- In het CV zou het antwoord meteen goed in het bovenste gedeelte moeten staan (van c) – dus in dit geval primaire socialisatie.

Vraag 4

Uit de vooraf gestuurde brief:

In de syllabus staan geen losse kenmerken van een groep. Wel van een sociale categorie. De kandidaten putten dus uit hun kennis van de elementen van het kernconcept groepsvorming. Het kenmerk interactie is onbekend bij leerlingen en wordt dan ook vervangen door de elementen 'het tot stand komen van bindingen tussen meer dan twee mensen' of 'ze elkaar beïnvloeden'. Het tweede deel van een juist antwoord bevat namelijk gedeelde waarden en normen hebben sluit wel naadloos aan bij de definitie van het kernconcept en levert dus geen problemen op.

Wij pleiten voor het uitbreiden van het CV met de twee kenmerken 'het tot stand komen van bindingen tussen meer dan twee mensen' of 'ze elkaar beïnvloeden' naast 'interactie hebben.'

Reactie CvTE: Het gaat hier om het onderscheid tussen sociale categorie en een groep: wel of geen interactie en wel of geen gedeelde waarden en normen. Dit staat in de syllabus en kan getoetst worden. 'Het tot stand komen van bindingen' en 'elkaar beïnvloeden', kan afhankelijk van het voorbeeld van de kandidaat een beschrijving van 'interactie' zijn. De docent kan zich hier beroepen op de algemene regel 3.3.

- Suggestie voor Cito: Waarom is er *geen* sprake van een sociale categorie?

Vraag 5

Leuk; niet alle leerlingen hadden hem goed.

Vraag 6

Als leerlingen alle onderdelen van cultuur heeft genoemd (maar zonder 'cultuur' te noemen)

dan is dit fout gerekend door docenten.

Vraag 7

Uit de vooraf gestuurde brief:

* In de verklaring van de afhankelijkheidstheorieën zijn volgens ons nog twee andere kc's te herkennen: globalisering en sociale ongelijkheid: "Rijkdom is mogelijk door de armoede van anderen". Sommige theorieën beschrijven afhankelijkheden tussen staten en wijzen daarbij bijvoorbeeld op de naweën van koloniale verhoudingen of de voordelen die geïndustrialiseerde staten hebben bij bijvoorbeeld een lucratieve ruilvoet en protectionistische maatregelen ter bescherming van hun binnenlandse markt (toegenomen internationale handel: globalisering). Andere afhankelijkheidstheorieën hechten minder waarde aan staten als actoren en beschrijven onderontwikkeling als verschijnsel van een wereldomvattend sociaal systeem waarin politiek en economisch handelen met elkaar verweven (en hier helemaal: globalisering) zijn ten gunste van een bovenstatelijk proces van kapitaalaccumulatie.

* Bovendien vraagt de 7B vraag naar 'welk kernconcept in de verklaring van de gekozen groep theorieën te herkennen is.' Dat is dus een algemene verwijzing naar de afhankelijkheidstheorieën die niet gerelateerd is aan de stam van de vraag en dat geeft kandidaten de mogelijkheid om ook andere kernconcepten dan macht aan te halen mits gerelateerd aan de inhoud van de afhankelijkheidstheorieën.

Wij pleiten er daarom voor om zowel globalisering als sociale ongelijkheid ook goed te rekenen, mits goed onderbouwd.

Reactie CvTE: De kernconcepten globalisering en sociale ongelijkheid kunnen, mits goed uitgelegd, ook goed gerekend worden.

- Let op dat er wel echt goed wordt toegelicht!

Vraag 8

- Te gedetailleerd.
- Cognitieve bindingen staan niet uitgewerkt in het CV.

Vraag 9

Uit de vooraf gestuurde brief:

Hier botst de vraagstelling naar een aspect van rationalisering met de algemene aanwijzing in het begin, als het kernconcept rationalisering in de vraagstelling staat (weliswaar zonder de aanduiding kernconcept) gaan veel leerlingen het dus zoeken in elementen van de definitie van het kernconcept in plaats van de contextkennis (zoals efficiënt en effectief).

Wij pleiten er voor om ook elementen van het kernconcept rationalisering goed te rekenen, mits goed onderbouwd.

Reactie CvTE: In de vraagformulering wordt niet gevraagd het kernconcept te 'gebruiken'. Het is een directe vraag en gaat niet over 'elementen'. Het antwoord staat precies zo in de syllabus, op p.56 en kan getoetst worden. Als leerlingen arbeidsdeling correct omschrijven aan de hand van de kenmerken van rationalisering kunt u zich beroepen op de algemene regel 3.3.

- De syllabus maakt niet een helder verschil tussen 'aspecten' of 'elementen'. Leerlingen gaan toch gewoon uit van kernconcepten en contexten. Het is in de syllabus niet consequent uitgewerkt voor de kernconcepten.

- Systematiseren van de werkelijkheid → fout gerekend, dan heb je het niet begrepen

Vraag 10

- Raar dat het begrip 'vervreemding' weer in het CV staat – eigenlijk wordt vervreemding niet echt uitgelegd in het CV (en dat geldt eigenlijk ook voor de syllabus). Vanuit het CV moet je opmaken dat *minder betekenisvol* een uitleg van vervreemding is.
- Netwerken zijn specialistischer geworden → niet goed gerekend, want dat staat niet in het bovenste gedeelte.

Vraag 11

- Te makkelijk voor een vwo-examen.
- Welke elementen vereis je in het antwoord? Hier zie je ook dat leerlingen weer gestuurd worden (niet per se slecht) – leerlingen zijn niet altijd bezig met het noemen van *twee* elementen. Dat doen leerlingen nu nog niet, want ze zijn hier nog niet in getraind door ons.
- Een ongelijke verdeling of een ongelijke behandeling of een ongelijke waardering kán toch niet zonder 'verschillen tussen groepen'?
- Met je tweede corrector moet je evt. twijfelgevallen bespreken.

NB. Dit derde punt (dat iets wordt geïmpliceerd) is vaker aan de hand.

Er ontstaat een korte discussie over 'conceptual learning' – we leren leerlingen toch definities heel precies aan (die in de wetenschap wel discussieerbaar zijn).

Vraag 12

Uit de vooraf gestuurde brief:

Leerlingen noemen hier ook gemeenschappelijk doel (door prof. Nijkerk van de Leerstoel Sustainable Development Nyenrode gelijk gesteld met gedeelde belangen) en wederzijdse afhankelijkheid (blz. 54 in de syllabus in één zin genoemd met gedeelde belangen).

Wij pleiten ervoor om gemeenschappelijk doel en wederzijdse afhankelijkheid toe te voegen aan het CV.

Reactie CvTE: Als dit gemeenschappelijk doel andere woorden zijn voor gedeelde belangen, dan geldt daarvoor de algemene regel 3.3. Voor 'wederzijdse afhankelijkheid' lijkt dat niet op te gaan: op blz. 54 van de syllabus wordt dit in een geheel andere context gebruikt (identificatie), bovendien wordt gemeenschappelijke belang daar niet gelijkgesteld aan wederzijdse afhankelijkheid.

- Kriem om na te kijken. Leerlingen gaan bovendien alle kanten op. Het was 'te klein' (detailistisch) voor leerlingen om te onthouden.
- Ze begrijpen het allemaal, maar toch moet ik dingen fout rekenen, want het wordt dan niet als zodanig gestelde op die bepaalde pagina in de syllabus.
- Staat in syllabus duidelijk bij 'politiek' en wordt nu op 'bedrijven' geplakt.
- Op elkaar aangewezen zijn → dat vinden de docenten een synoniem van 'wederzijdse afhankelijkheid'
- Maar we kijken nu wel na met deze richtlijn van het CvTE.

Vraag 13

Uit de vooraf gestuurde brief:

Hier is het CV uitsluitend, want alleen 'gemeenschappelijke morele overtuigingen' zijn als juiste stabilisator aangemerkt. Overheidsingrijpen / wetgeving (overheidstoezicht op minimumprijs voor boeren) lijkt ons ook een sociale stabilisator - je kunt de overheid en het handelen van de overheid ook zien als institutie. En zijn niet alle politieke instituties ook sociale instituties?

Wat het hier moeilijk maakt, is dat de syllabus niet uitweidt over wat nu precies sociale stabilisatoren zijn. Gaat het om instituties die een bijdrage leveren aan handhaving van het geheel, dan is het toch een sociale stabilisator (en dan is overheidsingrijpen - of de waakhond uit de tekst - toch goed? Dit blijft dus onduidelijk in de syllabus. In regel 35-37 staat rond de tafel zitten en een kartelwaakhond inzetten en dat lijkt ons ook een vorm van institutie is en dan ook een stabilisator.

Wij pleiten ervoor om deze vraag te schrappen vanwege de onduidelijkheid in de syllabus, in de vraagstelling én CV. Mocht de vraag toch blijven bestaan dan vinden wij een verruiming van het CV op zijn plaats in de geest van het hierboven betoogd.

Reactie CvTE: Institutie kan ook als sociale stabilisator gezien worden en de kartelwaakhond is hier een voorbeeld van.

- Wat was het doel van de vraag?

Vraag 14

Uit de vooraf gestuurde brief:

Intergouvernementeel is volgens ons ook in de regels 57-61 te vinden namelijk de zinsnede 'de verantwoordelijkheid ligt bij elke individuele lidstaat' duidt op intergouvernementeel of in regel 33 (letterlijk citaat). Dat levert geen punt op volgens het CV omdat het citaat per se regels 44-49 moet zijn.

Wij pleiten ervoor om in het CV op te nemen 'met een passend en juist citaat'.

Reactie CvTE: Het citaat 57-61 gaat niet over samenwerking, dus wordt er strikt gezien geen antwoord gegeven op de vraag.

- Niet eens met de reactie van de CvTE. Bijna iedereen geeft nu het verkeerde antwoord.
- Maar er staat wel in de vraag duidelijk 'het citaat' en er wordt ook gevraagd naar 'vorm van samenwerking'.
- Meten we wat we willen meten?

Vraag 15

Uit de vooraf gestuurde brief:

Een andere machtsbron in de internationale politiek is ook militaire macht of kracht. Zie syllabus: p.25 bij de derde methode om de macht van landen te meten via het inventariseren van machtsbronnen. In tekst 2 regels 57-65 staat expliciet staat dat de Raad militaire

veiligheid uitsluit. De VN Veiligheidsraad kan ook sancties opleggen door een VN-missie ergens heen te sturen (peace keeping of peace enforcing) of een mandaatgebied te benoemen. Ook in de vakliteratuur vinden we hier ondersteuning, te weten Rob van Wijk, *Machtspolitiek* (2014), hoofdstuk 4.

Wij pleiten ervoor om in het CV ook militaire machtsbron (met juiste onderbouwing) goed te rekenen.

Reactie CvTE: In de syllabus op pagina 23 worden economische, cognitieve, politieke en affectieve machtsbronnen onderscheiden. Militaire macht is een specifieke politieke machtsbron (algemene regel 3.3).

- Vanuit IB is militaire machtsbron een aparte machtsbron.
- Maar we kunnen uit de voeten met deze reactie van het CvTE. Fijn.

Vraag 16

geen opmerkingen

Vraag 17

geen opmerkingen

(voorbeeld van een vraag zoals we het gewend waren)

Vraag 18

geen opmerkingen

Vraag 19

geen opmerkingen

Vraag 20

Beetje 'erbij gesleept' – alsof er in de toetsmatrijs iets nog niet gedekt was. Maar verder prima.

Vraag 21

Uit de vooraf gestuurde brief:

Volgens ons is het rationele-actor-paradigma hier ook van toepassing, vanwege de afweging die de auteur maakt (kosten en baten) / wat levert nieuwe technologie op / en eigen belang van het individu om hiervan voor- of nadeel te hebben.

* Wij pleiten ervoor om in het CV ook rationele-actor-paradigma toe te voegen als juist antwoord. Ook in ander werk van de econoom Richard Freeman (Harvard) lijkt veel sprake van het rationele-actor-paradigma (maar dan gericht op vakbonden).

Daarnaast is er een probleem met de verplichte voorschrijving van kenmerken van het conflictparadigma in de twee bolletjes bij een juist antwoord bevat. Ons bezwaar spitst zich toe op het tweede bolletje 'ongelijkheid is gebaseerd op machtsverschillen.' De vraag stelt '*gebruik twee kenmerken van het gekozen paradigma*' te koppelen aan informatie over deze kenmerken in tekst 4. In de syllabus zijn meerdere kenmerken van het conflictparadigma te

lezen op p.8. 'Sociale ongelijkheid is voor aanhangers van het conflictparadigma de kern van de samenleving' en 'ongelijkheid berust op machtsverschillen die het gevolg zijn van het feit dat actoren in verschillende mate over hulpbronnen en sociale contacten beschikken.'

In het gedachtenexperiment in tekst 4 zijn beide kenmerken los van elkaar te herkennen. Er is dus geen reden om in het CV beide kenmerken (die ook nog eens twee kernconcepten zijn) verplicht te koppelen. Daarnaast is ook de permanente aanwezigheid van conflict(en) in de samenleving een goed te rekenen kenmerk wat in tekst 4 voorkomt.

* Wij pleiten ervoor sociale ongelijkheid en machtsverschillen los van elkaar voor te schrijven.

Reactie CvTE: De vraag was niet welk paradigma in het andere werk van Freeman te herkennen is, maar welk paradigma in het gedachtenexperiment te herkennen is. Het gedachtenexperiment in tekst 4 gaat over de eigendomsvraag, niet over rationele keuze. Daarom is alleen het conflictparadigma te herkennen.

- Het ging er natuurlijk om dat deze man nu opeens bij een paradigma ingedeeld.
- De syllabus beschrijft natuurlijk wel het paradigma, maar brengt geen 'ranking' aan in wat er binnen een paradigma het 'meest' essentieel is. Als we vinden dat 'machtsverschillen' het belangrijkste onderdeel zijn, dan moet dat ook in de syllabus staan. Nu staan 'bezitsverschillen' ook in de bron – hierdoor moeten leerlingen twee denkstappen maken. Hierdoor moeten we veel afkeuren.
- Waarom niet een open vraag 'bereneer vanuit een paradigma'? Al is dat moeilijker na te kijken.
- De reactie van het CvTE verbaast ons.

Vraag 22

- Prima, meet gewoon goed het (gebruik van) begrip 'cultureel kapitaal'.
- Overbodige sturing ('je moet ook de toelichting gebruiken')

Vraag 23

geen opmerkingen

Vraag 24

Het ligt eraan hoe een leerling gaat redeneren. Dan zouden ze het argument van hoge onzekerheidsvermijding ook kunnen gebruiken bij lage onzekerheidsvermijding. Maar dat kon ook gezien dit antwoordmodel. Het is wel een vraag waaruit begrip blijkt.

Vraag 25

Liever niet zulke vragen in het CSE: iets te makkelijk.

Vraag 26

- Er is maar één fase met drie onderdelen, dus dan moest het wel omzetting worden.
- Wanneer wordt bijlage 5 gewoon opgenomen in de syllabus? We moeten erop letten dat docenten dit wel goed meenemen volgend jaar.

Discussie:

Er mag wel meer politiek in, maar liever niet zulke specifieke leerdingen.